

तत्तः । अन्यथा समेकीतीत्यादौ नलोपाहपत्तेः ।
 (सुपां धातना) उत्तरपदं धातुनाम् न तिङन्तम् ।
 कटम् : आवतत्तः । “किञ्चिन्मिच्छावतस्तु कटमुजु-
 वीषां दीर्घेति” वाचिं वात् समासः । “तिङां तिङां”
 पिवतयादता । पञ्चतन्त्रेतित्यादि । “आख्यातमाख्या-
 तेन क्रियावातत्वे” इति मयूरव्यसकाद्यान्तर्गण्यत्वात्
 समासः “तिङां सुबन्तेन” पूर्वपदं तिङन्तसुत्तरं सुबन्तम् ।
 जहिसन्तः । “जहिकर्मणां बहुवचनानीक्यते वक्तार-
 चाभि दधातीति” मयूरव्यसकाद्यान्तर्गण्यत्वात् समासः ।
 अयं बहुविधोऽपि समासः, “सह सुपां” इत्यत्र योगवि-
 भागेन भाष्ये व्युत्पादितः सप्तः शब्दकौस्तुभादौ । अयं
 भाष्यादिसिद्धतद्दे द्युत्पाद्यः प्राचीनवैयाकरणोक्तविधान-
 व्याख्याप्रगादिभिरुक्तव्यस्य प्रायिकत्वं दर्शयति ।
 “समासस्तु चतुर्हेति प्रायोवाद्भाष्यपरः । योऽयं पूर्व-
 यदाद्योदिप्राधान्यविषयः स च । भीतपूर्व्यात् योऽपि
 रेखागवन्वादिपदास्तितः” । चतुर्थी अथ्ययीभवतत्पुद्ग-
 हन्वञ्जनीहिभेदात् । अयं प्रायोवादः । भूतपूर्वः
 दनुभूः अयतस्तूः वागयीविनेत्याद्यसंयच्छात् । तथा पूर्व-
 पटार्धप्रधानोऽथ्ययीभावः । उत्तरपदार्धप्रधानस्तत्पुद्ग-
 र्वपदार्धप्रधानो हन्वः । अन्यपदार्धप्रधानो वञ्जनीहि-
 रित्यादि लक्षणमपि प्रायिकम् । उभयतन्त्रं रूपमिति
 अर्द्धपिप्पली द्विधाः कुशपकाशमित्यादौ परस्परव्यभि-
 चारात् । तथाहि उभयतन्त्रमित्यथ्ययीभावे पूर्वपदार्ध-
 प्रधानादुवञ्जनीहिस्तथातिव्याप्तिरथ्ययीभावस्तथाव्या-
 प्तिश्च । “अन्यपदार्धे च संज्ञावामिति” पा० समासः ।
 रूपमिति अथ्ययीभावे उत्तरपदार्धप्रधानात् तत्पुद्गल-
 चातिव्याप्तिरथ्ययीभावव्याप्तिश्च । “रूपः प्रतिना जा-
 लायं” पा० समासः । अर्द्धपिप्पलीति तत्पुद्गले पूर्व-
 पदार्धप्राधान्यवत्त्वादथ्ययीभावातिव्याप्तिस्तत्पुद्गलव्याप्तिश्च
 “उर्ध्वं ननु सकर्मिति” पा० समासः । एवं पूर्वकाय
 इत्यादौ इष्टव्यम् । द्विधा इति वञ्जनीहायुभयपदार्ध-
 प्राधान्यात् हन्वातिव्याप्तिः वञ्जनीहव्याप्तिश्च । यश्च कुशप-
 काशमित्यादिहन्वे समाहाराव्यपदार्धप्रधानादुवञ्जनीह-
 तिव्याप्तिर्हन्वव्याप्तिश्च स्यादिति भावः । विद्वान्ते त्वथ्ययी-
 भावाधिकारपठितत्वमथ्ययीभावत्वमित्यादि इष्टव्यम् ।
 अथमप्युच्येतान्मिच्छा भीतपूर्व्यादित्यादि । रेखागवया-
 दिनिवकाङ्गवादेयैस्तत्रपञ्चलक्षणत्ववदेतेषामपि न समास-
 उच्यतेत्यम् । बोधवता तु तददेव स्यादिति भावः” वैया०

शब्दशक्तिप्रकाशिकायाम् अन्यथा समासश्चत्वादिकसक्तं
 यथा “यादृशस्य मन्त्रावाक्यस्यान्तर्वादिर्नैजाचर्धे । याद-
 र्शाचस्य धीरेतः स समासस्तदर्थकः” । “यादृशमन्त्रावाक्यो-
 त्तरस्वतत्वादिः स्मार्थस्य यादृशाद्योवन्निष्पन्नविषयताशब्दि-
 बोधे हेतुस्तदर्थं तदाक्यं तथाविधार्थं समासः । पाच-
 कादिभन्तु पाककर्मार्थकं वाक्यमपि क्वचटकानेकनामस-
 भ्यंतादृशार्थकत्वविरहात् मन्त्रावाक्यं प्रकृत्यर्थमात्रावन्नि-
 ष्पन्नप्रत्ययार्थस्यान्यबोधं प्रत्ययोऽप्येवं वा प्रकृते वाक्यस्य
 न हृत्त्वं वाच्यं तेन उपकुम्भादौ नाव्याप्तिर्न वा नील-
 वटत्वमित्यादौ नीलवटत्वादिभागेऽतिप्रसङ्गः । चीर-
 पायीत्यादिभ्यस्तु प्रकृत्यर्थवन्निष्पन्नप्रत्ययार्थस्यान्यबोधः समर्थो
 ऽपि न प्रकृत्यर्थमात्रावन्निष्पन्नस्य ततः पानशीलसामान्य-
 व्याप्त्यव्यात् । राजन्त्येव पुद्गलभावः प्रतीयते न तु राज-
 पुद्गलस्य भावः तद्वितानां प्रकृत्यर्थमात्रान्वितस्मार्थबोध-
 त्वदत्तो राज्ञः पुद्गलेत्यादिभागे न प्रसङ्गः । पाचं पाव-
 नित्यादिष्वनन्तभागस्तु स्मार्थवन्निष्पन्नस्य धातुनरार्थ-
 बोधान्वयबोधको न तु त्वादिसम्ययार्थस्य प्रत्यावेत्यादौ
 समासव्यपदेशोऽप्यव्यादिशब्दसंस्कारप्रयोजनको गौणः”
 विभजते “स चायं बहुविधः कर्मधारयादिप्रभेदतः ।
 बसोपपदसंज्ञोऽन्यकोनासौ सप्रधान मतः । “स चायं
 निरुक्तसमासः कर्मधारयवद्विद्युत्पुद्गलव्ययीभाववञ्जनी-
 हिहन्वभेदात् बहुविधः यच्च कुष्माकारादिरप्युपपदसंज्ञकः
 समासोऽस्ति तेन समं समासः सप्रविधः । वञ्जनीभ-
 नीकाद्यादीनामिव कारादीनामपि शब्दानामुपपदार्था-
 न्वितस्यैव स्मार्थस्य बोधकतया तथाविधनामान्तत्वमेव
 जेतस्य समासान्तरादिशेषः । ननु यदि बहुविधः सप्र-
 विधो वा समासस्तदा स पञ्चविधत्वोक्तिः प्राचामसङ्गतेत्यत-
 आसुपपादयति” । “पूर्वमध्यान्तसर्वान्वपदप्रधानत्वतः
 पुनः । प्राच्यैः पञ्चविधः प्रोक्तः समासो नामडादिभिः ।
 “कचित्पुद्गलः पूर्वपदार्धधर्मिकान्वयबोधजनकतया पूर्व-
 पदप्रधान उच्यते यथा प्राप्ताज्यावर्द्धपिप्पलीपूर्वकायादि-
 कस्तत्पुद्गलः यथा वा उपकुम्भादव्ययीभावः पुद्गल-
 हादिकर्मधारयश्च । कश्चिन्मिच्छापदार्धधर्मिकधीजनकतयैव
 मध्यपदप्रधानो यथा पटानधिकरणप्रतिबोजितामवच्छेद-
 नेत्यादिनस्तत्पुद्गलः पटस्य नाधिकरणमित्यादिविषये
 मध्यपदार्धस्यैव विशेष्यत्वात् वञ्जपदे वञ्जनीहिरेवेत्य-
 तत्पुद्गलादेर्वञ्जनामगर्भत्वमाभावे तात्पर्यमित्यपे श्रुत्याद्या-
 त्वात् । कश्चित्पुद्गलपदार्धधर्मिकधीहेतुत्वादन्त्यपदप्रधानः